

Die payiene vochten ooc seere. [301]
 Helpe God, hoe wide die heere
 Karahen sochte in den stride
 den sterken Danoys tallen tide
 ende den goeden Bavier.
 Gherne wilde hi den Danoys Ogier 20760
 an hem wreken up dien tijt.
 In dien bitterleken strijt
 quam hi echter ¹ up hem ghevaren.
 Doe sprac hi: “Heere hertoghe, te waren,
 nu weert u ofte ² ghi sijt doot. 20765
 Ic sal u die valscheit groot
 verghelden, sal ic leven. ³
 Dat Ogier doot bi u es bleven,
 dat moet ghi ontghelden hier.”
 “Helpe, sinte Marie,” sprac die Bavier, 20770
 “wat meendi hier mede, heere Sarrasijn?
 Waeromme mindi den neve mijn
 ende haet ghi mi wederomme ⁴ so seere? ⁵
 Die hem quaet dade, bi onsen Heere,
 die dade mi ooc quaet, bi sinte Amant. 20775
 Ende ware een man mijn viant,
 so wane ic wel weten openbare
 dat dat niet also en ware
 te bat Ogiers vrient.”
 “Ic bidde u, dore den Heere, dien ghi dient, 20780
 secht mi waer, hoordi, kerstijn!
 Es Ogier, die neve dijn,
 noch levent? Dies biddic di:
 wilt ⁶ dat besceeden mi
 dore dinen God, lieve Bavier. 20785
 Ware dijn neve, die edel Ogier,

1. [Hertaling] *echter* < *aber*.

2. [Hertaling] *ofte*: toegevoegd.

3. [Hertaling] *sal ic leven* < *sal ich leben*. Het gebruik van ‘sal’ in de Dt. tekst lijkt erop te wijzen dat dit woord ook in het Nl. gebruikt werd. Alternatief: ‘sem mijn leven’.

4. [Woordverklaring] *wederomme*: van de andere kant.

5. [Hertaling] *ende haet ghi mi wederomme so seere* < *Und mich darumb haßent so sere*.

6. [Hertaling] *wilt* < *Und wollest*.

noch levent ende mochtic hem sien,
 so wildic vergheven dien ¹
 algader minen evelen moet.”
 “Payien, waer omme sidi onvroet, 20790
 dat ghi waent, Ogier si doot?
 Wien meendi hevet den sterken resen groot
 verslegghen, ghenant Broyier? ²
 Want ghi seedet ³ selve dat hem Ogier
 ende els niemen ⁴ en mochte verslaen.” 20795
 Karahen antwerde: “Omme dat ic verstaen
 en conste van hem weder cleene no groot,
 waendic dat hi ware doot.
 Ende noch twifelt mi daer an.”
 Namels sprac: “Bi sinte Jan, 20800
 payien, en ghelovedijs niet,
 so ridet voort tote dat ghi siet
 Corteine, dat uws was ⁵ wilen eere,
 want niemen el dan die heere
 Ogier en draghet, bi sinte Simoen.” 20805
 Doe dat hoorde die baroen
 Karahen, began hi met sporen slaen
 sijn ors ende reet also achter aen
 Namelse, ⁶ den heere,
 ende voer Ogier souken seere. 20810

A Iso voer Karahen van Persi [302]
 Ogier, den helt vri,
 souken ⁷ dore die scaren.
 Ten lesten quam hi ghevaren
 so diepe onder die payien 20815
 dat hi Corteine mettien

1. [Woordverklaring] *dien*: jongere variant van ‘di’. (VL VI § 27d).

2. [Hertaling] *Wien meendi hevet den sterken resen groot / verslegghen, ghenant Broyier < Wer meynent ir, der den starcken riesen groit / Erslagen heb der da genant was Broyer.*

3. [Hertaling] *seedet < sprachent.*

4. [Hertaling] *els niemen < sust nyeman anders.*

5. [Woordverklaring] *dat uws was*: dat van u was.

6. [Hertaling] *achter aen / Namelse < hindan / Von Namelsen.*

7. [Hertaling] *souken < Zu suchen.*

sach ¹ up ende neder gaen.
 Bat naer reet die soudaen
 so dat hijt na bat hevet ² erkant.
 Ende als Ogier, die wigant, 20820
 den payien hevet versien,
 hielt hi stille ende reet te dien. ³
 Hine slouch daer naer niet enen slach, ⁴
 mer hi altoos vaste sach
 up Karahen als oft hi ware stom. ⁵ 20825
 Ende Karahen sprac: “Kerstijn, waer om
 en spreect ghi mi niet an ⁶ oft ghi mi kent?”
 Ende Ogier sprac met ghenent: ⁷
 “Mi dinct dat ic u kenne, mer ic en weet ⁸
 die waerheit al ende ghereet, 20830
 oft ghi Karahen sijt ofte niet en sijt.” ⁹
 Karahen antworde ter selver tijt: ¹⁰
 “Ic bemt: Karahen van Persi.
 Sidijt, Ogier, helt vri, ¹¹
 so laet mi uwen name verstaen.” 20835
 Doe dat Ogier hoorde, also saen
 dede hi sinen helm af. ¹²

1. [Hertaling] *sach* < *Her sach*. Het is onduidelijk of met dit ‘Her’ het Dt. substantief ‘Herr’ of ‘Heer’ bedoeld is (‘mitdem / Her’) of dat het deel uitmaakt van een voornaamwoordelijk bijwoord (‘her ... uf und nydder’). In het Nederlands maakt het weinig zin.

2. [Hertaling] *bevet*: toegevoegd.

3. [Woordverklaring] *te dien*: naar hem toe? [Hertaling] *te dien* < *mitdem*. Onzeker.

4. [Hertaling] *Hine slouch daer naer niet enen slach* < *Er slug auch darnach me nit einen slag*. Het Dt. vers is erg lang.

5. [Hertaling] *stom* < *ein stummen*.

6. [Hertaling] *en spreect ghi mi niet an* < *Redent ir mir nit zu*.

7. [Woordverklaring] *met ghenent*: vrijmoedig, onbeschroomd; snel, spoedig. [Hertaling] *met ghenent* < *mit gemynt*. [Weddige] WeGl beschouwt ‘gemynt’ als een gesubstantiveerd deelwoord van ‘minnen’ en vertaalt de woordgroep als “freundlich”.

8. [Hertaling] *Mi dinct dat ic u kenne, mer ic en weet* < *Mich dunckt, wie ich uch kenne unde weiß avch nit*. Het Dt. vers is te lang.

9. [Hertaling] *oft ghi Karahen sijt ofte niet en sijt* < *Ob ir es Karewen sient ader nit*. Het Dt. vers rijmt niet.

10. [Hertaling] *ter selver tijt* < *uf die selb zijt*.

11. [Hertaling] *belt vri* < *der belt frij*.

12. [Hertaling] *dede hi sinen helm af* < *Slug er sinen helm uff*. LuFl zal wel aan het

Karahen, den soudaen, hi antwort gaf
ende seede: “Ja ic, ic bem Ogier.
Edle soudaen van herten fier, 20840
ghi moet mi wellecome sijn.
Hets nu tijt dat ghi kerstijn
werdet, al sonder waen,
met allen den payienen die hier staen.¹
[...] ² 20844a
Te Karle, den coninc fijn, 20845
sullen wi nu varen ende hem doen verstaen ³
oft ghijt wilt anegaen, ⁴
kerstijn te werdene na onsen seden.”
“Edle gheselle, ic vare mede,”
antworde die soudaen van Persi. 20850
Te Karle, den coninc vri,
so reden daer die twee heeren ⁵
ende Ogier seede hem ⁶ dat bekeeren
wilde Karahen, die soudaen.
Karel antworde: “Dat wert ghedaen. 20855
Also dese payien dat begherde, ⁷
soude menne met groter werde
kerstijn doen na onsen seden.” ⁸

openen van het vizier gedacht hebben, maar ‘op/up’ kan in het Nederlands niet rijmen op ‘gaf’.

1. [Hertaling] *met allen den payienen die hier staen* < *Alle die payen die bie sint*. Het Dt. vers rijmt niet op ‘waen’, maar anderzijds (via Mnl. ‘sijn’) wel weer op ‘fijn’ in vers 20845. Als men ‘sijn’ kiest i.p.v. ‘staen’, dan moet men aannemen dat tussen 20843 en 20844 een vers verdwenen is. Dat lijkt eerder het geval te zijn tussen 20844 en 20845.

2. [Hertaling] Omdat ‘fijn’ een weesrijm is, gaan we ervan uit dat hier een vers verdwenen is.

3. [Hertaling] *bem doen verstaen* < *tun verstaen / Ine*.

4. [Hertaling] *anegaen* < *tun*. Door onze ingreep ontstaat een rijm op ‘verstaen’, waardoor de verzen 20846 en 20847 een paar vormen en niet twee weesrijmen.

5. [Hertaling] *so reden daer die twee heeren* < *Und so rittent die zwene herren / Dar*.

6. [Hertaling] *Ogier seede hem* < *sagde yme Ogier*.

7. [Hertaling] *Also dese payien dat begherde* < *Alle dise payen syn zum swerde*.

[Weddige] WeNo vertaalt: “All diese Heiden sind dem Schwert bestimmt / müssen sterben.” Het *MNW* kent wel de uitdrukking ‘ten swerde doen’ met de betekenis “doen onthoofden”, maar niet ‘ten swerde sijn’. Ons voorstel is speculatief.

8. [Hertaling] *soude menne met groter werde / kerstijn doen na onsen seden* < *So sal man mit großer werde / Cristen tun nach unserm sidden*. De Dt. zin mist een object. Dat

Die edel soudaen knielde ter stede
Karle, den coninc, vore sine voete, 20860
die hem up hief met woorden soete
ende vraghede hem daer nare
wat hi van hem begherende ware.

Ic segghe u,” sprac Karahen, die heere, [303]
“Gheen dinc en begheric meere 20865

in deser werelt wide
dan dat ghi up desen tide
orlof ghevet te keerne iegheliken payien
die hier te velde moet sijn
ende hem niet mee en wille weren, 20870
dat men die late sonder deere
te doene weder keeren te sinen ¹ lande.

Ooc die Mamette ende Tervogande
hier willen ave gaen,
dat men die hier ontfaen 20875
wille met groter eeren.

Ende die hem niet en willen bekeeren,
dies biddic u seere, coninc vroet,
dat mense late houden haer goet
ende weder varen te haren lande. 20880

Heere coninc, laet sijn ² die Gods viande.
Dies biddic u, coninc vri,
dat te ghewaerne ³ dore mi,
want bleven si in den scade,
so mochte men segghen ⁴ dat icse verraden 20885
hadde ofte vercocht.”

Nu hevet Karahen den coninc daer toe brocht
dat hi sprac, die hoghe baroen,
dat hijt gherne wilde doen
dor sine lieve, ⁵ dor sinen wille. 20890

is de reden waarom WeEm na ‘man’ ‘ine’ (‘hem’) toevoegt.

1. [Hertaling] *sinen*: toegevoegd.
2. [Hertaling] *laet sijn* < *das sint*. Speculatief
3. [Woordverklaring] *ghewaren*: toestaan, inwilligen, verlenen.
4. [Hertaling] *segghen* < *spreken*.
5. [Woordverklaring] *lieve*: genegenheid, vriendschap.

Sciere gheboot men daer stille
 te houdene dat kerstine heer
 ende dat men der payiene ghenen meer
 verslaen ¹ en soude no jaghen mede. ²
 Ende Karahen dede daer upter stede 20895
 die heedine stille houden.
 Ende men gheboot hem allen die wouden
 keeren ende behouden lijf ende goet,
 dat si keeren mochten metter spoet,
 want men gaf hem orlof daer. 20900
 Ende wie daer wilde openbaer
 ontfaen kerstijnhede,
 dat hi vort soude comen mede.
 Ende wie no teen ³ no tander en wilde,
 dat hi bleve upten velde. 20905
 Men soude hem leveren stoot
 ende daertoe den strijt groot,
 dat sijs hem niet en souden moghen beclaghen.
 Niemen en dar daeromme vraghen
 oft si daer teen ⁴ sciere hadden ghecoren. 20910
 Ja si, want als stomme doren ⁵
 sweghen alle die Sarrasine.
 Ende ieghelijc voerde daer dat sine
 so hi eerst mochte in sinen behoude, ⁶
 want daer en was niemen upter moude ⁷ 20915
 die mee begheerde te wighe te comen
 want si hadden daer lettelt vromen
 bejaghet alsoe hem sceen wel.
 Die kerstine maecten groot spel

-
1. [Woordbetekenis] *verslaen*: doden. [Hertaling] *verslaen* < *erslagen*.
 2. [Hertaling] *mede* < *mer*. Aanpassing omwille van het rijm en om een drierijm te vermijden.
 3. [Hertaling] *teen* < *Jme*. WeEm emendeert 'eine'.
 4. [Hertaling] *daer teen* < *der eins*.
 5. [Woordverklaring] *door*: dwaas, gek.
 6. [Woordverklaring] *in sinen behoude* / *in sijn bebout*: in veiligheid, weg. [Hertaling] *in sinen behoude* < *in sin gebelde*. Het Mnl. woord 'ghehelt' heeft geen passende betekenis, de in WeGl voorgestelde interpretatie "Aufenthalt, Festung" is uit de lucht gegrepen.
 7. [Hertaling] *moude* < *velde*. Aanpassing omwille van het rijm.

omme dat si ghewonnen hadden den strijt. 20920
Mer so vele alse verblijt
waren die kerstine coene,
so vele mee bedrouvet waren die Sarragoene.

Dus toghen wech die Sarrasine [304]
ende die verblide kerstine 20925

toghen weder, des sijt wijs
in die stede te Parijs, ¹
daer si vroude ende spel
hadden, mach men weten wel.

Karahen maecte men kerstijn. 20930

Karel wart sijn petrijn ²
ende die sterke Ogier
ende Namels van Bavier,
so was Willem, die wigant.

Acharijs ³ wart hi ghenant. 20935

Nu es hi heelich in hemelrike.

Karel gaf Ogier te wive sekerlike
die wonderscone joncfrauwe
die hi ute haren rauwe

verlooste met sijnre coenheit groot, ⁴ 20940

daer menech payien omme die doot
ontfinc als ic las te voren.

Dus wart die helt welgheboren
een gheweldeghe coninc in Inghelant.

Karahen, den riken soudaen, 20945

gaf ⁵ Ogier sekerlike
van Denemerken dat conincrike
dat hi altoos bleve een heere.

Mer hiliken en wilde hi nemmermeere

sint dat Gloriande ghestorven was, sijn wijf. 20950

Gode diende hi met al sijn lijf

1. [Hertaling] *in die stede te Parijs* < *Zu der stat gein Parijs*.

2. [Woordverklaring] *petrijn*: dooppeter.

3. [Eigenaam] *Acharijs* < *Atharijs*. Terwijl de naam in de Dt. tekst varieert, opteren wij consequent voor deze vorm.

4. [Hertaling] *groot* < *schone*. Aanpassing omwille van het rijm.

5. [Hertaling] *gaf* < *Dem gab*.

vort ane al dore. ¹
 Ende Ogier voer ter selver uren
 in sijn rijc van ² Inghelant.
 Met hem voerde hi sijn wijf vailant. 20955
 Grote brulocht ³ wart daer ghedreven,
 die niet al doghedeleke en es bescreven. ⁴
 In den lande wart hi wel ontfaen.
 Manscap wart hem snelleke ghedaen ⁵
 want hi was daer wel ghemint. 20960
 Eer een jaer ⁶ haddi een kint,
 dat sterc wart ende van groter macht.
 Alsoe die vrouwe van der dracht
 ghenesen was, alsoe ic hebbe vernomen,
 ende het daertoe comen 20965
 was dat men dat kint kerstijn soude doen, ⁷
 doe dede het die hoghe baroen
 metten name noemen Boudijn,
 dore der lieve wille van den sone sijn,
 dien hem Charloot slouch af, 20970
 daer vore hem God daernaer gaf
 scone ghaven, alsoe ghi hebt ghehoort te voren.
 Dus levede die helt wel gheboren.
 Nochtan dochte het hem te vele
 [...] ⁸ 20974a

1. [Hertaling] *vort ane al dore* < *Vor ane on alles duren*. WeEm: verandert ‘Vor’ in ‘Vort’. WeNo vertaalt: “fortan ohn’ Unterlaß”. Ons voorstel is speculatief.

2. [Hertaling] *van* < *gein*.

3. [Hertaling] *brulocht* < *hochzijt*.

4. [Hertaling] *die niet al dogbedeleke en es bescreven* < *Da von nit alles doglich was zu schriben*. Onzeker.

5. [Woordverklaring] *manscap doen*: de eed van trouw afleggen (door de leenman t.o.v. zijn leenheer).

6. [Woordverklaring] *eer een jaer*: nog vóór een jaar om was. [Hertaling] *Eer een jaer* < *Ee er ein jar da was*.

7. [Hertaling] *ende het daertoe comen / was dat men dat kint kerstijn soude doen* < *und darzu komen / Was und man das kint cristen solte tun*.

8. [Hertaling] Het weesrijm in vers 20974 doet vermoeden dat hier een vers ontbreekt. Hier eindigt ook de ‘Chevalerie Ogier’. De verteller gaat naadloos verder met het verhaal van Ogiers reis naar het Oosten.

Ogier van Denemerken

Deel 3

Ogiers pelgrimage

(versregels 20975-23730)

Doe sijn kint vor waer [305]
out was seven een half jaer,
doe ghedochte Ogier, die heere,
die sonde mochte seere
scade toe voeghen ¹ die hi vormaels dede,
dat hi up die kerstijnhede 20980
die payiene brochte bi scaren.
Dies ghedochte hi te varen
over die wilde see
ende wederkeren nemmermee –
dat ghedochte die helt up die stonde – 20985
tote dat hi met sinen monde
ghecust hadde ons Heeren graf.
Raet nam hi hier af
an Acharise, sinen gheselle –
hets waer dat ic u telle – 20990
ende bat hem omme Gode van hemelrike
dat hi soude ghetrouwelike
waer nemen ² omtrent sinen kinde ³
ende sinen wive, die hi minde,
tote der stonde dat hi weder keere. 20995
Ende Acharijs wederriet ⁴ dat ⁵ seere.
Doe Acharijs sach dat hijt niet en dade
ende hijt niet en conste wederraden ⁶

1. [Woordverklaring] *toevoeghen*: berokkenen.

2. [Woordverklaring] *waernemen*: zorgen voor.

3. [Hertaling] *omtrent sinen kinde* < *zu sinem kind*. Mnl. 'waernemen' wordt volgens het *MNW* verbonden met een object in de genitief of met een bepaling ingeleid door 'omtrent' of 'tot', niet met 'te'.

4. [Woordverklaring] *wederraden*: afraden, de raad geven iets niet te doen.

5. [Hertaling] *dat* < *es yme*.

6. [Hertaling] *ende hijt niet en conste wederraden* < *Und er es yme kunde widder raten*

bi ghenen keere, no en mach, lovedi ¹ Ogier dat hise neghenen dach soude verlaten ² in ware dinc Hi soude haer als een ghetrauwe camerlinc dienen alse sijnre vrouwen. Also bleef Acharijs bi sijnre trouwen ³ behoeder van ⁴ Ogiers wive.	21000
Ende Ogier ghinc met stouten live hem bereeden alse een pelgrijn. Scilt, pancer no wapijn voerde hi met hem, die helt goet.	21005
Wullijn ende barvoet ghinc wech die heere. Sijn wijf drouvede seere omme hem bi caritaten. Daeromme en wilde hijs te min niet laten, hi voer gheringhe over see.	21010
Pine, arbeit ende wee ghinc hi vele te hant liden, ende allen strijt ende orloghe miden. ⁵	21015
O ver see voer Ogier. Daernaer ghinc die helt fier te Rome so ⁶ hi eerst mochte. Den paeus hi versochte ⁷ ende telde ⁸ hem sine mesdaet.	[306] 21020

nit. Omkering omwille van het rijm.

1. [Woordverklaring] *loveni*: beloven.

2. [Hertaling] *lovedi Ogiere dat hise neghenen dach / soude verlaten* < *Sprach doch Ogier, daz er keinen tag / Sal verlaßen*. Mnl. "spreken" heeft geen betekenis die in deze context past. WeEm voegt als object bij 'verlaßen' 'sin wijp' toe.

3. [Hertaling] *bi sijnre trouwen* < *bi under travwen*. Mnl. 'ondertrouwe' ("huwelijksbelofte") komt hier niet in aanmerking.

4. [Hertaling] *van* < *uber*.

5. [Hertaling] *ghinc hi vele te hant liden, / ende allen strijt ende orloghe miden* < *Ging yme viel zur bant zu lijden, / Auch alle strijde und urluge zu vermijden*. Omdat het Mnl. 'gaen' niet met 'te' + infinitief verbindt, hebben we de zin aangepast. Onzeker.

6. [Hertaling] *so* < *zu*.

7. [Woordverklaring] *versouken*: opzoeken, bezoeken.

8. [Hertaling] *telde* < *erzalte*.

die ooc inder selver maniere
 dat graf ons Heeren souken wilden.
 Ende Ogier, die helt milde,
 ghesellede hem te hem te hant. 21055
 Si voeren over see. Int heedenlant
 quamen si, ic ¹ seker bem,
 ende wonnen gheleet ² dat men hem
 niet en soude doen te deere.
 So ghinghen si vort als si begherden, 21060
 Ogier ende sine viere ghesellen.
 Wat soudic hare dachvaert ³ tellen?
 So langhe ghinghen die helde fijn
 tote dat si te Jherusolime comen sijn,
 daer si veertech peneghe ⁴ van goude 21065
 ghaven. Men gheleedese also boude
 ten helegghen grave, dat si uptie stonde
 custen met haren monde.
 Haer pelgerimagie ⁵ daden die heeren
 ende daer naer keerden si weere ⁶ 21070
 dore menech lant, dor meneghe stede.
 Te Babilone, dats waerhede,
 sliepen si nachte drie.
 Den wert dochte dat hi nie
 cloukeren man hadde ghesien 21075
 dan Ogier. Hi sprac: “Dat u ghescien
 moete al goet, ⁷ ghi pelgerijn.

1. [Hertaling] *ic* < *ob ich*.

2. [Woordverklaring] *gheleet*: geleide, bescherming op een reis.

3. [Woordverklaring] *dachvaert*: onderneming. [Hertaling] *bare dachvaert* < *ir tagewerg*. Speculatief.

4. [Woordverklaring] *peneghe*: penningen (Vlaamse vorm).

5. [Hertaling] *pelgerimagie* < *pilgerin maißen*. [Weddige] WeGl leidt ‘maißen’ af van Mnl. ‘mate’ en vertaalt ‘pilgerin maißen’ als ‘Pilgerpflichten’. Het Dt. schijnt het woord ‘pélerinage’ niet ontleend te hebben. Het staat in ieder geval niet in het *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch*.

6. [Hertaling] *keerden si weere* < *sie widderkerden*. Speculatief. Noch ‘keerden’ noch ‘weder’ rijmen op ‘heeren’, tenzij men teruggrijpt op een jongere variant van ‘weder’, nl. ‘weer’.

7. [Hertaling] *dan Ogier. Hi sprac: “Dat u ghescien / moete al goet “* < *Denn Ogier was. sprach der wurt: “daz uch geschien / Muße alles”*. Het Dt. vers 21076 is buitengewoon

Nu secht mi den name dijn,”
 sprac die wert te Ogiere.
 Ogier die in negheenre maniere 21080
 sinen name loghenen wilde,
 seede als een rudder milde:
 “Heere wert, en moghet ghijs niet ontberen
 so sal ict u segghen gheren.”¹
 “Neen ic,”² sprac die wert putertier. 21085
 “Bi Gode, heere wert, ic heete Ogier.”

Doe dat hoorde die felle man, [307]
 ghedochte hi: “Mamet ende Tervogan!
 Dit mochte ghone³ Ogier sijn,
 die verslouch den heere mijn, 21090
 den ghetrauwen Broyier.”
 Ende die wert sant scier
 na enen ruddre die inder stede
 woonde ende die was ooc mede
 daer Broyier sijn ende nam. 21095
 Ende doe die rudder daer quam
 ende Ogier hadde versien,
 sprac hine an mettien
 ende seede: “Bi Tervogan,
 ghi sijt die selve man 21100
 die verslouch onsen heere Broyier.
 Ay mi, kerstijn, hoe putertier
 sidi als ghi comet int battaelge!
 Ghi moet nu sonder faelge
 ontghelden dat ghi hebt verdient.” 21105
 Ogier sprac: “Neen, swijcht, lieve vrient.
 Men vint meer Ogiere dan een.”
 Die payien sprac: “Neen,
 kerstijn man, felle diet.
 Dijn antwoord en helpt di niet, 21110

lang en kan op deze manier ingekort worden. De zegenwens in vers 21077 is in de Dt.
 versie onvolledig.

1. [Woordverklaring] *gheren*: variant van ‘gh(a)erne’.
2. [Hertaling] *Neen ic* < *Neyn*.
3. [Hertaling] *ghone* < *der*.

want mi ware also lief,”¹ sprac die keytijf,
“dat ic di soude nemen tlijf
hier al te hant met mijnre vuust.”
Ende mettien verhief hi metter druust²
sine vuust te Ogier waert. 21115

Mer Ogier was onvervaert
want hi verliet hem up dat ghebot³
dat hem onse Heere God
met sinen inghel sant.

Ende doe hi sach dat hem te hant
quam⁴ die felle payien,
spranc hi up sine been mettien
vander stede daer hi sat

ende gaf den payiene enen plat,⁵
die jeghen hem up hief die vuust,
dat hi met groter druust
ter erden quam ghevallen scier
vore den sterken man Ogier. 21120

Dus bleef doot die payien. [308]
Dat sach die wert, die mettien 21130
ghinc maken groot ghescal.

Die nagheburen verstormde⁶ hi al
ende swoer diere bi Apolijn:
“Ghi heeren, dese felle kerstijn
hevet desen ruddre verslegghen 21135
die hier vore hem es ghelegghen.”

Ooc riep die payien putertier:
“Ghi goede liede, dits Ogier,
die onsen heere verslouch, Broyier.”
Ende doe dat hoorden die putertier, 21140
die payiene, quamen si ghelopen
upten Danoyse met groten hopen,

1. [Hertaling] *lief* < *lijcht*. Speculatief.

2. [Woordverklaring] *metter druust*: onmiddellijk; met geweld.

3. [Woordverklaring] *ghebot*: plechtige verklaring, mededeling.

4. [Woordverklaring] *enen te hant comen*: bij iemand komen, naderbij komen.

5. [Woordverklaring] *plat*: slag, smak.

6. [Woordverklaring] *verstormen*: alarmeren, in rep en roer brengen.

een deel met stecken, ¹ een deel met swaerden.
 Dat sach Ogier. Met snelre vaerden
 spranc ² hi up ene banc. 21145
 Ene scarne ³ die groot was ende lanc
 ghegreep hi in sine hande.
 Daer mede dede hise achterwert ⁴ gaen.
 Sine ghesellen en wilden ooc node staen
 stille. Ieghelijk nam te sinen brande ⁵ 21150
 dat hem teerst ⁶ quam in die hande
 ende dat beste stont in haren weggen. ⁷
 Ende Ogier, die coene deggen,
 slouch up die payiene vaste.
 Ende si en mochten omme enen baste ⁸ 21155
 hem ghene scade ghedoen. ⁹
 Mer Ogier jaghede die glottoen
 algader uten huse.
 Gheliker wise also die muse
 vore der catten moeten vlien 21160
 also vloen die felle payien
 vore den helt, sterc van leden.
 Sine ghesellen ghinghen smeden ¹⁰
 vaste uptie vasale.
 Ghi en ghesaghet nie volc so wale 21165
 hem weren also die kerstine daden.
 Nochtan waren si seere verladen
 alle vive, dat was anscine.

-
1. [Woordverklaring] *stec*: stok.
 2. [Hertaling] *spranc* < *steig*. Het werkwoord 'stighen' is in het Mnl zeldzaam. Ons voorstel is speculatief.
 3. [Woordverklaring] *scarne*: bank.[Hertaling] *scarne* < *schrann*. Speculatief.
 4. [Hertaling] *achterwert* < *binder sich*. Onzeker.
 5. [Hertaling] *nam te sinen brande* < *mit sinen brande*. Omdat Ogier en zijn gezellen als pergrims onder weg zijn, mag aangenomen worden dat ze allemaal ongewapend zijn en dus het eerst beste voorwerp grijpen om zich te verdedigen.
 6. [Hertaling] *teerst* < *mit ersten*.
 7. [Hertaling] *dat beste stont in haren weggen* < *das beste stunt in iren wegen*. Betekent dat zoiets als: "waar ze het makkelijkst bij konden komen"?
 8. [Woordverklaring] *omme enen baste*: voor geen zier, volstrekt niet.
 9. [Hertaling] *hem ghene scade ghedoen* < *Yme nit schaden getun*.
 10. [Woordverklaring] *smeden*: slaan.

Ende nochtan jagheden si die Sarrasine
met hare groter manlijchede 21170
weder ende vort inder stede,
die groot was ende seere wijt.

Dat ghevaerde ¹ wart so groot uptie tijt
van den payienen putertier

dat men vore den jonghen Broyier 21175
die niemare brochte sonder waen
dat daer een kerstijn ware ghestaen

upten marcte inmidden der stede
die met sijnre manhede ²
verslegghen hadde menegghen man. 21180

“Ooc es hi die selve, bi Tervogan,
die uwen vader Broyier verslouch,
daer hi an dede groot onghevouch.”

Doe Broyier dat hadde verstaen, [309]
dede hi ghebieden also saen 21185

dat men al dat volc inder stede
wapinen dede sonder beede. ³

Sijn ghebot was sciere ghedaen.

Ic weet wel dat te wapine vaen
alle die in der stede waren. 21190

Si deelden hem in drien scaren
ende ghinghen alle ten marcte waert.

Broyier sprac onghespaert:

“Heere Apolijn ende Mamet,
wildi mi nu doen verset ⁴ 21195

van mijnre herde groter scade?

Danc hebt, heeren, dat ic nu stade ⁵
hebbe, scade te doene den selven man
die minen vader dat leven nam.

Des moghedi ghelovet sijn, Tervogan. 21200

Nu en mach hi ons niet ontgaen,

1. [Woordverklaring] *ghevaerde*: schermutseling.

2. [Woordverklaring] *manheit*: moed, manhaftigheid.

3. [Woordverklaring] *beede*: uitstel.

4. [Woordverklaring] *verset doen*: schadeloosstellen, vergoeden.

5. [Woordverklaring] *stade*: gelegenheid.

bi den heere die mi gheboot,
 ic en willene niet doot
 ghesleghen hebben in minre ¹ manieren.
 Ic sal minen vader Broyiere 21205
 vele eerlekere an hem wreken.”
 Ende mettien quamen ghestreken
 die payiene met haerre macht
 an die stat, daer Ogier vacht
 metter scarnen ² uptie payien. 21210
 Meneghen man dede hi vlien.
 Wat hi metter scarnen gherochte
 dat moeste ter erden vele onsochte
 vallen vore sine voete.
 Sine viere ghesellen versloughen onsoete 21215
 meneghen heedijn keytijf.
 Altoos hielden si hem stijf
 neven Ogiere, haren rewaert. ³
 Ende mettien quamen met snelre vaert
 te vechtene die ghewapinde payien. 21220
 Dat hevet Ogier al versien ⁴
 ende en conste niet vorestaen ⁵
 dat hi van sinen vianden sach verslaen
 sijnre ghesellen twee. ⁶
 Dies was Ogiere also wee 21225
 te moede in sijn herte
 dat hi van groten smerte
 en wiste niet daertoe te doene.
 Mer hi liep up die Sarragoene

1. [Hertaling] *minre* < *miner*. Comparatief van ‘lettel’. [Weddige] WeNo vertaalt: “in unehrlicher Manier”

2. [Hertaling] *scarnen* < *schrammen*. HiWe emendeert ‘schrannen’.

3. [Woordverklaring] *rewaert*: leider, aanvoerder.

4. [Hertaling] *Dat hevet Ogier al versien* < *Da hatt Ogier alte ontsien*. [Weddige] WeNo vertaalt “Da hatte Og[ier] Anlaß zu großer Sorge”.

5. [Woordverklaring] *vorestaen*: verhinderen. [Hertaling] *vorestaen* < *engegen gestaen*. Mnl. ‘jeghenstaen’ betekent “weerstand bieden”. Reconstructie onzeker.

6. [Hertaling] *dat hi van sinen vianden sach verslaen / sijnre ghesellen twee* < *Von sinen gesellen sabe er erslagen / Der selben gesellen zwene*.

met sijnre scarne ¹ slaende. ² 21230
 Daer was menech payien die waende
 sterven van groten vare.
 Een wijf was daer inder scare
 daer Ogier so seere vacht.
 Ende doe si sine grote cracht 21235
 vernomen hadde, sijt seker das,
 dat die Danoys so machtech was,
 viel si sciere wel na in wanhopen ³
 ende es thuus ⁴ ghelopen
 alse eene die meneghe boosheit ⁵ wiste, 21240
 ende ghinc ghereet teenre kisten,
 die quade diefegghe, daer sonder waen
 arweten in waren ghedaen
 die wit waren ende ront.
 Haren scoot vol ter selver stont 21245
 hevet si, die diefegghe, ghenomen.
 God die moetse verdomen,
 want si conste meneghe booshede.
 Ene perche ⁶ nam si mede,
 die seere lanc was ende recht. 21250
 Ende ant ende hevetse ghehecht ⁷
 ene wide scotel diep.
 Te Ogiere dat si liep
 tote dat si quam an den rinc.
 Die payiene hietense in ware dinc 21255
 wiken achterwaert. ⁸
 Mer ⁹ omme dat si selve waren vervaert,

1. [Hertaling] *scarne* < *scrannen*.

2. [Hertaling] *slaende* < *zu slaen*. Aangepast omwille van het rijm op 'waende'.

3. [Hertaling] *viel si sciere wel na in wanbopen* < *Viel schier by ine wanbopen*. WeEm voegt 'sie' in na 'Viel'.

4. [Woordverklaring] *thuus*: naar huis. [Hertaling] *thuus* < *heym zu huse*.

5. [Hertaling] *meneghe boosheit* < *manigerband boßheit*.

6. [Woordverklaring] *perche*: staak, stang, roede.

7. [Hertaling] *ghebecht* < *gereicht*. Speculatief..

8. [Hertaling] *Die payiene hietense in ware dinc / wiken achterwaert* < *Die payen ließen in ware ding / Sie bin zu wijchen hunderwerts*. Onzeker. Denkbaar ware ook 'Die payiene hiet si in ware dinc / wiken achterwaert'.

9. [Hertaling] *Mer*: toegevoegd om de tegenstelling met de vorige zin te beklemtonen.

daeromme lieten sise des te eer. Die diefegghe daer ic of seede eer, nam arweten ute haren scoot.	21260
Haer scotel diepe ende groot vullede si snelleke. Vort hevet sise ghesteken an hare perche ¹ met goeden moede ende verstortese ² vore Ogiers voete ende also vele achter hem. ³	21265
Nu vacht Ogier, ic seker bem metter scarnen also seere dat hine mercte min no meere dat si die erweten daer goot. ⁴	21270
Meneghen man slouch hi ⁵ te doot inden stride daer hi stoet. Ende mettien doe die helt goet vort wilde terden alse hi dede, viel hi daer neder upter stede.	21275
D oe die helt lach upter erden, menech payien metter verde ⁶ daer up hem spranc.	[310]
Voete ende hande sonder wanc hebben si hem te hope ghebonden. Ooc spronghen toe in corten stonden andre felle Sarrasine ende vinghen dandre twee kerstine die met Ogiere daer quamen.	21280
Also worden si alle drie te samen	21285

1. [Hertaling] *an hare perche* < *An ein spere*.

2. [Woordverklaring] *verstorten*: uitgieten, uitstorten.

3. [Hertaling] *ende also vele achter hem* < *Und so viel binder ine*.

4. [Hertaling] *dat si die erweten daer goot* < *Das er die arbeitender gut*. [Weddige] WeNo interpreteert 'arbeitender' als een sterk geflecteerd tegenwoordig deelwoord en vertaalt: "dass er, der sich mächtig anstrenge".

5. [Hertaling] *bi*: toegevoegd.

6. [Hertaling] *metter verde* < *mit geverden*. Het *MNW* kent de uitdrukking 'met gheverde' als zodanig niet en geen van de betekenissen van 'ghevaerde' past werkelijk in de context van deze zin.

daer ghevaen sonder waen.
 In Broyiers kerkere worden si ghedaen,
 die diere swoer bi waerheden
 dat hi se wilde doen ontleden ¹
 ende up hen pec doen sieden 21290
 als hi sine hoghe liede
 versament hadde inder stede.
 Ic weet dat hi ² ontbieden dede
 meneghen payiene van herten fier
 dat si te hem quamen scier 21295
 versament te Babilonen binnen.
 Die stoute Broyier dede hem te kinnen
 sine saken, hoe si waren, ³
 dat daer een kerstijn ghevaren
 te Babilonen quam, 21300
 die den meneghen maecte gram
 met sinen slane ende met sinen doene.
 “Hi was van herten also coene,
 bi minen heere Tervogan,
 dat hi verslouch vijf hondert man 21305
 eer wine consten ghevaen.
 Die selve kerstijn hevet ghedaen
 mi veel verdriet ⁴ ende toren mee.
 Hi was die die over see
 minen vader verslouch, dies sijt wijs 21310
 vor der stede van Parijs.”
 Also maecte hi grote claghe daer.
 Hi hadde daer met hem vor waer
 oomskinder ⁵ mee dan vichtiene,

1. [Woordverklaring] *ontleden*: “[d]e leden of deelen van een [...] lichaam met geweld uit elkander nemen” (foltermethode).

2. [Hertaling] *bi* < *er es*. Het object bij ‘ontbieden’ is de bijzin in vers 21295. Daarom is een tweede direct object ‘het’ uitgesloten.

3. [Hertaling] *hoe si waren* < *wie sie weren*. Onduidelijk. Dt. ‘wie’ correspondeert normaal met Mnl. ‘hoe’ maar wordt af en toe uit de brontekst overgenomen. De hertaling ‘wie si waren’ (“wie ze ook mochten zijn”, nl. de ontvangers van de boodschap) is niet onmogelijk..

4. [Hertaling] *verdriet* < *widderdrieß*. Het woord komt drie keer in de tekst voor. In vers 9251 staat het woord in rijmpositie. Denkbaar is ook ‘wederdrachte’, vgl. vers 13996.

5. [Woordverklaring] *oomskint*: neef.

diere alre vadre, die payiene, vore Parijs waren bleven doot. Si dreven alle blijscap groot doe hem Broyier dede verstaen hoe hi Ogier hadde ghevaen.	21315
Doe verbliden si al ghemeene. In ene kemenade van steene ghinghen te rade vijf coninghe, die Broyier varinghe ¹ wisen souden in waren saken wat men doen soude, wat men smaken ²	21320 21325
Ogier, den Danoys, best dade. Sulc vant in sinen rade ³ dat men soude den helt fier verbernen doen in een vier. Een ander seede sekerleke dat menne sieden soude in peke. Die kinder die daer te voren hare vadre hadden verloren, seeden ⁴ dat men van lede te lede ontginnen ⁵ soude ende sieden mede	21330 21335
in wallenden olie den deghen. Also hebben si meneghen raet gheslegghen, ⁶ Mer so wats gesciet, ⁷ eens en consten si werden niet, want het was Gods wille also.	21340

1. [Woordverklaring] *varinghe*: snel. [Weddige] WeGl's verklaring "kompetent" is uit de lucht gegrepen. Zijn verwijzing naar Mhd. 'vaeringen' lost het probleem ook niet op vermits dit woord "aus dem hinterhalte, hinterlistig" betekent (*LEX*, III 22).

2. [Woordverklaring] *smaken*: lijden. [Hertaling] *wat men smaken* < *das men smachen*. Omdat 'smaken' in de betekenis 'lijden' een transitief werkwoord is, heeft de zin een lijdend voorwerp nodig. 'Wat' i.p.v. 'dat' kan deze functie vervullen.

3. [Woordverklaring] *in sinen rade vinden*: besluiten. [Hertaling] *Sulc vant in sinen rade* < *Ein solches vant einre zu sinem rade*.

4. [Hertaling] *seeden* < *sagden*

5. [Woordverklaring] *ontginnen*: wonden, 'ontleden' in de letterlijke betekenis (vgl. regel 21289). [Hertaling] *ontginnen* < *Entgentzen*.

6. [Woordverklaring] *raet slaen*: beraadslagen. [Hertaling] *gheslegghen* < *an geslagen*.

7. [Woordverklaring] *so wats gesciet*: wat er ook mocht gebeuren, op geen enkele manier.

Uter camere ghinghen si doe
 rechte sceldende met enen twiste.
 Ieghelijc ghedochte dat hi wiste
 emmer dat best ware ghedaen.

Doe Broyier hadde verstaen 21345
 dat si dies niet eens en consten ghesijn,
 doe swoer hi bi sinen ¹ Apolijn
 dat nemmeer gheen van haerre vive
 vonnesse van sinen live
 inden hove wesen soude. ² 21350
 Doe spranc vort also boude
 die rike coninc Cordrages
 ende sprac: “Coninc, sijt seker des:
 die alre vroetste ³ vanden lande,
 die rikeste ende die alre beste bekende ⁴ 21355
 hebdi nu achter ghelaten. ⁵
 Daeromme eist, bi caritaten,
 wel recht dat ghi blivet onberaden.”
 Broyier antworde hem met staden:
 “Nu secht mi, Cordrages, 21360
 wie die rijcste wetende ⁶ es
 ende daertoe die wijste vroede.” ⁷

1. [Hertaling] *sinen* < *Sant*.

2. [Woordverklaring] *dat nemmeer gheen van haerre vive / vonnesse van sinen live / inden hove wesen soude*: dat gheen van de doods vonnissen dat een van hen vijven uitgesproken had aan het hof, uitgevoerd zou worden. [Hertaling] *dat nemmeer gheen van haerre vive / vonnesse van sinen live / inden hove wesen soude* < *Das nymme keine von irem vive / Vontniße von sinem live / In dem hove wesen soude*. [Weddige] WeNo vertaalt: “dass beileibe nie mehr einer von ihnen Fünfen zur Urteilsfindung an seinem Hofe sein solle.”

3. [Hertaling] *die alre vroetste* < *Der aller vroetste*. [Weddige] WeEm maakt hier een accusatief enkelvoud van (‘Den aller vroetsten’), hoewel het om meerdere personen gaat.

4. [Hertaling] *die rikeste ende die alre beste bekende* < *Der richste vnd der aller bast bekend*. [Weddige] WeEm: ‘Den richsten und den aller bast bekend’.

5. [Woordverklaring] *achterlaten*: vergeten. [Hertaling] *achter gbelaten* < *bunder uch gelaten*.

6. [Woordverklaring] *wetende*: geleerde? [Hertaling] *wetende* < *wissende*. Het zelfstandige gebruik van dit tegenwoordig deelwoord is in het *MNW* niet gedocumenteerd.

7. [Hertaling] *wie die rijcste wetende es / ende daertoe die wijste vroede* < *Wie der rijche wissende es / Und darzu die wijse vroede*. WeNo vertaalt de verzen 21361 - 21362 als: “wer

“Heere coninc, het sijn van uwen bloede
comen twee ghebroedre sint.¹

Ic bem wel seker dat ieghelijc mint
u, heere coninc, van herten seere.”

21365

“Hoort,” sprac Broyier, “dat die twee heeren
wissen sullen sonder waen,
dat wert endeleke ghedaen.”²

so reich an Wissen ist und außerdem weise und klug.”

1. [Hertaling] *bet sijn van uwen bloede / comen, twee ghebroedre sint* < *sie sint von uwer m blude / Kummer, zwene gebruder sint.*

2. [Hertaling] *wisen sullen sonder waen, / dat wert endeleke ghedaen*: LuFl heeft hierachter de volgende drie verzen gekopieerd en daarna per vergissing het geciteerde verspaar opnieuw overgenomen. Deze vijf verzen werden vervolgens geschrapt en het begin van de paragraaf hernomen. WeEm citeert de geschrapte verzen in voetnoot en nummert ze van 21369a tot 21369e. De hertaling van de geschrapte verzen luidt: “*Nu, beere coninc van herten vri, / secht mi wie die wise si, / die mi so wel beraden sal. / Dat wijst mi sonder waen. / Dat wert dan endeleke ghedaen.*”